

Samordningsproblem i studiecirkelsamtal

Martin Lundberg

ON THE PROBLEM OF COORDINATION IN DELIBERATION. This article deals with the coordination of utterances in communication that involves features of deliberation. More specifically, it focuses on the problems resulting from a lack of such coordination, discussing them on the basis of empirical data from a study circle. In an analysis of conversations in that context, one set of empirical findings relates to the problems caused by inadequate coordination of utterances. These findings are used to discuss deliberative democratic theory, allowing phenomena such as equality, respect and power to be highlighted. The article shows that equality, respect and power are intricate phenomena in communication. Because conversation undoubtedly involves situations that are unequal, and in which the participants do not show others respect, these three concepts are discussed as being relative in character.

Keywords: deliberation, study circle, equality, respect, democracy.

Studiecirkeln är en pedagogisk praktik som tillskrivs en roll i den svenska demokratin. Olof Palme beskrev Sverige som en studiecirkeldemokrati (Gougoulakis 2006). I det kommunikativa ideal som tillskrivs studiecirkeln framhålls att kunskapsbildning sker genom ett engagerat resonemang mellan jämlika deltagare. Genom att pröva sina åsikter förväntas de kunna utveckla sina ståndpunkter och nå slutsatser (Säljö 2001). Studiecirkeln ses som en medborgerlig arena där deltagarna både kan lära sig om och öka sin förståelse av samhället (Sundgren 1999). Studiecirkelns kommunikation gör att flera forskare pekar på möjligheten att se studiecirkeln som ett forum för den typ av överläggningar, deliberation, som framhålls i deliberativ demokratiteori (Andersson m fl 1996, Larsson 2001, Sundgren 1999). Studiecirkelar används till exempel i USA för demokratiska överläggningar kring olika frågor (Scully & McCoy 2005). Studiecirkeln

beskrivs som ett forum där människor med olika bakgrund kan resonera om frågor som berör dem (McCoy & Scully 2002). Även i samhällen utanför västvärldens demokratier provas studiecirkel för demokratiska överläggningar (Gupte & Bartlett 2007).

Deliberativ kommunikation beskrivs ofta i ideala termer. Företeelser som berörs i teorin beskrivs därmed normativt och idealt hur det borde vara. Uppfattningarna om vad deliberativ kommunikation är skiftar (Habermas 1996, Benhabib 1996, Young 2000, Dryzek 2000). I deliberativ demokratiteori framhålls att medborgare förnuftigt ska ge röst åt ståndpunkter samt att de ska lyssna till varandras argument. Deliberation blir därmed ett övervägt utbyte av information som kan leda till ett beslutsfattande eller en överenskommelse om en omstridd samhällsfråga (Johnston Conover m fl 2002). Jane Mansbridge med flera menar att många uttalar sig om den deliberativa praktiken utifrån teoretiska antaganden. Idealbegrepp frammejslas deduktivt från abstrakta principer om till exempel jämlikhet, frihet och rationalitet. Resultatet blir normativa antaganden om överläggandets praktik (Mansbridge m fl 2006). Avsikten med denna artikel är att diskutera deliberativ kommunikation med utgångspunkt i en empirisk studie av studiecirkelsamtal (Lundberg 2008). David Ryfe (2005) menar att teoretiker är tysta när det gäller att berätta om hur överläggningar ter sig när människor överväger kring faktiska företeelser i samhället. Detta beskrivs av Pamela Johnston Conover med kollegor (2002) som att teoretiker befinner sig i ett empiriskt vakuum. De kan inte uppmärksamma begränsningar som deliberationer möter när människor överlägger. Detta talar för empiriska studier av deliberationer. Sådana studier kan med empiriskt grundade argument belysa olika fenomen som uppmärksammas i den deliberativa demokratiteorin. I artikeln begränsas diskussionen av deliberativ kommunikation till begreppen jämlikhet och respekt då dessa är centrala för såväl deliberativ kommunikation som för studiecirkelns kommunikation. Artikeln utgår från det jag benämner som samordningsproblem (Lundberg 2008) vilka är sekvenser där samtalsdeltagare kan ha svårt att yttra sig eller att lyssna till andras yttranden. Då deltagare dessutom tar sig friheter sätter det ljus på företeelserna jämlikhet och respekt. I artikeln ges olika tolkningar vilket visar att det kan vara svårt att veta hur jämlikhet och respekt ska förstås.

Artikeln disponeras enligt följande. Först ges en inblick i hur begreppen jämlikhet, respekt och demokratisk legitimitet framställs i deliberativ demokratiteori. Därefter beskrivs kort tidigare empiriska studier och tillvägagångssättet för den studie som artikeln utgår från. Efter det följer sekvenser ur en samtalsstudie som illustrerar samordningsproblem och tolkningar av jämlikhet och respekt. Artikeln avslutas med en diskussion.

Deliberativ demokrati

Inom den deliberativa demokratiteorin finns skilda sätt att förhålla sig till kommunikation. En del teoretiker framhåller att överläggningar ska ske med rationella argument (Benbabib 1996, Habermas 1996) medan andra menar att rationella argument kan kompletteras med till exempel berättelser och olika retoriska uttrycksformer (Young 2000, Dryzek 2000). Oavsett teoretikernas inställning till kommunikation är uppfattningen att en deliberativ kommunikation är öppen för samtliga närvarande. Deltagarnas förhållningssätt ska kännetecknas av ett kommunikativt och inte ett strategiskt handlande (Habermas 1995). Deltagarna ska visa intresse för varandras yttranden och åsikter. De ska även tona ner sina egna intressen liksom vara beredda på att ändra sina åsikter. Detta är en förutsättning för att kunna överlägga kring olika företeelser på ett öppet sätt. Det är ett krav om man önskar nå en gemensam förståelse av det ämne som avhandlas. Emellanåt benämns detta som att en kommunikativ rationalitet är vägledande i överläggningar (Habermas 1996, Dryzek 1995). Deltagarna förväntas ta ställning till och ge omdömen på de argument, berättelser och yttranden som andra för fram i samtalet. På detta sätt kan de överläggande gemensamt komma fram till beslut, val eller åsikter. Medborgare som deltar i överläggningar antas förbättra sina omdömen. Det gör att deras beslut antas bli bättre liksom att politik genomförs på ett sätt som manifesterar respekt för andra medmänniskor (McBride 2003).

I deliberation eftersträvas jämlikhet

Att demokratiska överläggningar, eller deliberation, ska vara jämlika ställer krav på en kommunikation som är inkluderande. Samtliga deltagare ska ha lika möjlighet att yttra sig. Ingen ska vägras denna möjlighet. Det är upp till den enskilde deltagaren att se till så att överläggningen är jämlik. Hon bör vara vaksam på hur hon agerar liksom att hon lyssnar till hur andra förstår sig själva och världen (Habermas 2003). I den jämlika överläggningen har varje deltagare lika stor möjlighet att påverka argumentationen (Johnston Conover m fl 2002). I teorin framhålls normer om jämlikhet. Dessa normer understryker vikten av att samtliga deltagare har lika möjlighet att öppna debatt, att yttra sig, att initiera och ifrågasätta andras yttranden samt att göra metakommunikativa reflektioner kring överläggningens genomförande (Benhabib 1996). Det är de överläggandes agerande som avgör om kommunikationen kvalificerar sig för att vara ett deliberativt, eller överläggande, samtal. Jämlikhetsbegreppet rör således den kommunikativa processen eller procedures genomförande.

I en empiriskt induktiv studie av demokratiska överläggningar framhåller Mansbridge och hennes kollegor (2006) att jämlikhet inte nödvändigtvis ses som ett värde i sig. Istället framkommer att jämlikhet kan tolkas som en följd av tre mål som diskussionsledare av överläggningar har. Dessa mål är att kommunikationen ska vara inkluderande och extensiv, att det finns en rättvis representation av opartiska åsikter samt att den överläggande gruppen kan ha kontroll över sitt samtal utan större ledning av en diskussionsledare.

En annan sida av jämlikhetsbegreppet är det maktbegrepp som det förknippas med. Det heter att överläggningar ska vara fria från tvång. Deltagare ska inte tvingas att acceptera vissa beslut eller sätt att förstå den fråga som diskuteras (Mansbridge 1997). Detta maktbegrepp utgår från att deltagarna har möjlighet att yttra sig för att uppmärksamma andra på hur de resonerar. Därmed är det viktigt att deltagares förståelse av det ämne de diskuterar beaktas på ett likvärdigt sätt (Roth 2004). Emellanåt tas utgångspunkten i ett demokratiskt etos för att betona att deltagare ska erkänna varandra som jämlika samtalsdeltagare. Det kan ta sig uttryck i att acceptera varandras traditioner, livsformer, åsikter, intressen och önskningar (Boman 2006).

De överläggande bör visa varandra respekt

Respekt beskrivs på olika sätt i den deliberativa demokratiteorin. När respekt beskrivs i relation till en kommunikativ etik framhålls vikten av att deltagarna vill lyssna till och lära av varandra (Young 1997). Dels förväntas de agera öppet och ärligt, dels antas de visa varandras argument hänsyn (Habermas 1995). Att visa någon respekt handlar således om att lyssna till det andra yttrar (Englund 2004, Welton 2002). Därmed framträder respekt som en väsentlig dimension i den deliberativa kommunikationen (Englund 2004). Ytterligare ett exempel på hur respekt kan förstås hämtas från en empirisk studie vars syfte var att mäta kvaliteten i deliberativa diskurser. Den politiska kommunikation som studerades fördes i parlament. När begreppet respekt operationaliserades gavs det tre indikatorer. Den första indikatorn rör en empatisk dimension då det handlar om hur argument visar att man hyser respekt för de grupper en viss politik utformas för. Den andra indikatorn rör huruvida kraven från andra aktörer noteras. Slutligen rör den tredje indikatorn på respekt motargument, och det som mäts är hur talare förhåller sig till motargument (Steiner m fl 2004). Att inte visa varandra respekt kan leda till att argumentation blir förvrängd vilket innebär att någon hindras från att yttra sig (Rehg 1997).

Legitimitet kräver jämlikhet och respekt

Jämlikhet och respekt är väsentliga för överläggningars demokratiska potential. Om demokratiska överläggningars resultat ska vara legitimt krävs att deltagarna har kunnat resonera fritt (Medearis 2005). Ett begrepp som till exempel kommunikativ rationalitet är beroende av i vilken utsträckning som en överläggning är jämlik och deltagarna agerar med respekt för varandra. Det gör att jämlikhet och respekt blir avgörande för det legitimitetsbegrepp som finns i deliberativ demokratiteori. Till skillnad från en aggregerad demokratikonception, där deltagare har att acceptera att andras viljor kan segra mot bakgrund av ett majoritetsbeslut, framhålls att deltagarna i demokratiska överläggningar ska resonera sig fram till ett gemensamt beslut. Ett legitimt beslut är därmed beroende av att deltagarna såväl kan ta del av det som sägs som att de kan yttra sig i samtalet (Young 2000).

Att empiriskt studera deliberation

Empiriska studier av demokratiska överläggningar sker inom flera fält och discipliner (Ryfe 2005, Steiner m fl 2004) och forskningen rör sig kring flera aspekter (Bächtiger 2007). Forskningen anammar även olika angreppssätt. En del studier söker operationalisera, kvantifiera och hypotespröva aspekter i den deliberativa demokratiteorin. Det kan handla om att mäta effekter av överläggningar (Luiskin, Fishkin & Jowell 2002) eller att mäta kvaliteten på den deliberativa diskursen (Steiner m fl 2004). Denna typ av studier fokuserar hur väl den deliberativa teorin förverkligas. En annan typ av empiriska studier har ett kvalitativt angreppssätt där deliberationens svarta låda öppnas för att studera det som sker i den kommunikativa processen (Ryfe 2006). Det kan ske genom att studera hur normer för överläggningen skapas (Mansbridge m fl 2006) eller att studera hur berättelser tar sig uttryck i överläggningar (Ryfe 2006). Ytterligare en företeelse som skiljer de empiriska studierna åt är det sammanhang som studeras. Det kan vara olika initiativ till medborgerlig medverkan i deliberativa processer som till exempel amerikanska National Issues Forum (Gastil 2002). En del av dessa initiativ är i form av studiecirkel (Ryfe 2002). Även debatter i parlament står i fokus för empirisk forskning (Steiner m fl 2004). Att demokratiska överläggningar studeras i olika sammanhang illustrerar en tvistefråga i litteraturen, nämligen om överläggningar kan ske i civilsamhället eller i parlamentariska debatter (Gastil 2004). Att olika fora har studerats empiriskt understryker att det finns olika föreställningar om i vilka sammanhang som deliberativ kommunikation kan studeras. Vidare betonar det svårigheter med att

applicera teoriernas ideala kommunikation och ideala förutsättningar på empiriska sammanhang. Dessutom kan man se att de empiriska studierna visar en vilja av att försöka förstå deliberativ demokratiteori. I studierna framkommer att kommunikationen i empiriska sammanhang möter utmaningar från de sammanhang de förs i.

En studie av studiecirkelsamtal som jag har gjort ger artikeln dess empiriska grund (Lundberg 2008). Studiecirkeln valdes därför att den förefaller ge goda förutsättningar för överläggningar med deliberativa kvaliteter (Larsson 2001, Sundgren 2000). Tidigare studier visar att studiecirkeln kommunikation kännetecknas av att deltagarna tillsammans ansvarar för att pröva varandras åsikter och att de tar ställning till olika företeelser. Studiecirkeln betraktas därmed som ett bidrag till demokratin, till en autonom befolkning och till utvecklandet av medborgerliga dygder (Andersson m fl 1996). Andra beskrivningar visar att studiecirkeln är en mötesplats där deltagarna kan skilja egenintressen och allmänintressen åt (Sundgren 2000). I detta framträder deltagarnas skilda värderingar och kunskaper som en väsentlig grund för meningsutbyte (Sundgren 1999). Dessutom framhålls att studiecirkeln kommunikation kännetecknas av horisontella relationer som främjar tvångsfria överläggningar (Larsson 1999). Oscar Olsson, som kallas för studiecirkeln fader, menade att studiecirkeln var ett forum för tvångsfritt resonemang (Gougoulakis 2006). Studiecirkelsamtalet har således en potential av att vara ett forum i vilket medborgare kan utveckla egna och gemensamma åsikter genom en deliberativ kommunikation. Deltagarna är fria att resonera utifrån sina intressen och värderingar. Slutligen finner man att även cirkeldeltagarna själva bestämmer hur de organiserar sin studiecirkel (Larsson 1999). Dessa tankar om studiecirkeln kommunikation motsvarar teoretiska beskrivningar av deliberativ kommunikation.

Studiecirkeln som jag studerade bestod av nio deltagare. Under fyra studiecirkelträffar resonerade de kring ämnet hållbar utveckling. För att kunna göra närgående analyser av kommunikationen videofilmade jag cirkelsamtalet. Min utgångspunkt för analysen var att studera studiecirkeln kommunikativa process på dess egna premisser. Enligt Ryfe (2005) är den typen av studier av överläggningar mindre vanliga. I arbetet inspirerades jag av den så kallade samtalsanalysen (Schegloff 1997, Psathas 1995, ten Have 1999). Med att ha inspirerats avser jag att jag tog till mig antaganden om forskarens attityd gentemot data utan att anamma hela denna forskningsansats grundvalar. Jag anammade så att säga samtalsanalysen som metod (Hammersley 2003). Analysarbetet inleddes med att jag transkriberade cirkelsamtalet i sin helhet. Därefter ägnade jag mig åt att läsa transkriptionerna och att titta på videoinspelningarna. Det resulterade i tolkningar av såväl deltagarnas åsikter som av hur samtalets organiserades när de framförde sina åsikter. Dessa tolkningar sammanställdes på olika

sätt. Tolkningarna av åsikterna förde jag samman i ett kategorisystem medan tolkningarna av samtalets organisation fördes in i ett enkelt databasprogram. Det gav möjlighet till ytterligare analyser av kommunikationen. Det resulterade bland annat i ett återkommande mönster som jag benämnde samtalssekvenser. Det är korta meningsutbyten med olika konsekvenser för samtalet. De samordningsproblem som jag fokuserar i denna artikel är exempel på sådana sekvenser. När samordningsproblem beskrivs i de följande avsnitten används samtalsutdrag från det studerade cirkelsamtalet. Samtalsutdragen har nedanstående markeringar för att illustrera kommunikationens genomförande.

Tabell 1. Transkriptionsnyckel

Markering i transkriptionen

(.)	paus - kort
(.)(.)	paus – längre
(1)	paus – en sekund lång, siffran anger längden
[]	överlappande tal
[samtidigt inledda yttranden
(HOSTAR)	metakommentarer har versaler inom parentes
(SKRATTAR) /	
(FNITTRAR)	talaren skrattar / fnittrar
=	latching, dvs yttranden sammanbundna utan paus
må-	avbrutet ord
»	repliken /(ett yttrandes innehåll) fortsätter på ny rad (används vid sekvenser av samtidigt tal)
(Osäker transkription)	(min tolkning inom parentes av ett prat som är svårt att höra tydligt)
?	osäkerhet om vem det är som yttrar sig
<i>nu ja, men i morrn</i>	talaren pratade med förställd röst (imiterar någon annan)
(X), (XX), (XXX)	omöjligt att höra — (X) motsvarar ett ord, (XX) två ord och (XXX) tre eller flera ord

Samordningsproblem i överläggande samtal

Det studerade cirkelsamtalet genomfördes under fyra cirkelträffar. Ämnet för studiecirkeln var hållbar utveckling. Deltagarna i den grupp som studerades tillhörde åldersgruppen sextio plus och var vana studiecirkeldeltagare. Åtta av de nio cirkeldeltagarna var medlemmar i den förening i vars lokaler studiecirkeln genomfördes. De hade deltagit i flera cirkel till sammans kring hållbar utveckling. Studiecirkeln som studerades var den sista i en serie cirkel på detta tema som ett studieförbund tillhandahöll. Ledare för studiecirkeln var en av deltagarna. Denna deltagare noterade närvaro och var gruppen slutade samtalet

vid de olika träffarna. Till studiecirkeln fanns ett studiecirkelmaterial med sammanlagt åtta tryckta A4-sidor samt två korta videofilmer. Detta material bidrog delvis till det gemensamma samtalet.

Innan de specifika samordningsproblemen diskuteras ges en allmän beskrivning av det studerade cirkelsamtalet. Därmed tecknas de villkor som deltagarnas kommunikativa agerande i samtalet ger för kommunikationen. Därefter beskrivs och analyseras samordningsproblemen genom att visa olika exempel med tre samtalsutdrag.

Samtalets genomförande ger villkor för kommunikationen

Villkoren för deliberativ kommunikation var goda i den studerade studiecirkeln. Samtalet fördes fritt. Alla hade lika stor möjlighet att påverka innehållet och sättet som samtalet fördes på. Cirkelsamtalets kommunikation varierade från en stund till en annan. Samtalet fördes i olika perioder. Dessa samtalsperioder var knutna till innehållet och varade så länge deltagarna ville diskutera olika innehållsliga aspekter. Sättet cirkeldeltagarna resonerade på växlade mellan att vara utredande, debatterande och att någon undervisade sina cirkelkamrater. Liknande variation har observerats i andra studier av deliberation (Ryfe 2005). En annan företeelse som observerades är två skilda samtalskedor. Ett skede har en intensiv kommunikation. I det är det tätt mellan yttranden vilket ger ett högt tempo. Det andra skedet förs med en mer långsam kommunikation där det är glesare mellan yttrandena. Denna variation i samtalets intensitet ger kommunikationen en elastisk prägel. Termen elastisk används för att understryka att kommunikationen dels utgår från och återkommer till ett normalläge, dels att dess tillgänglighet och öppenhet varierar. I normalläget råder en princip om att en röst i taget ska höras. I dessa lägen kan samtliga deltagare höra det andra deltagare yttrar och det är även enkelt för dem att yttra sig. När samtalet lämnar detta normalläge och ersätts med täta och snabbare samtalssekvenser finns inte plats för samtliga deltagare att yttra sig. Efter dessa täta och snabba perioder återgår samtalet till sitt normalläge. Den elastiska kommunikationen frammanar en tolerant hållning hos deltagarna. De accepterar att samtalet tättnar periodvis och att deras möjligheter att yttra sig minskar. Samtalets princip om att en röst i taget ska höras gör att det finns ett självdisciplinerande drag. Denna disciplinering är av annat slag än den typ av ordningsfrågor som teorierna nämner. Dessa ordningsfrågor innebär att deltagare kan kommentera den kommunikation de är inbegripna i på ett metaplan (Benhabib 1996, Dryzek 2000). Det självdisciplinerade draget i det studerade cirkelsamtalet innebär att deltagarna accepterar att samtalet tättnar och gör det svårt för dem

att kunna yttra sig. Med andra ord finns en kontextuell förståelse och överenskommelse av kommunikationens genomförande.

Samordningsproblem: deltagares delaktighet försvåras

Samtalsutdraget nedan rymmer två exempel där deltagaren Eva backar ur samtalet utan att följa upp sitt yttrande. Samordningsproblemet handlar om svårigheten att bli delaktig i cirkelsamtalet då två deltagare yttrar sig samtidigt. Det visar att det är svårt att veta när det passar att yttra sig. I det utsnitt som utdraget utgör framkommer att flera deltagare bidrar med olika typer av yttranden. Första gången som Eva har svårigheter att yttra sig (rad 3) har Nils påbörjat ett yttrande nästan samtidigt (rad 4). Trots att Nils påbörjar sitt yttrande efter att Eva har inlett sitt yttrande är det hon som väljer att stå tillbaka.

- 1 Ola: ja vet inte (.) hur mycke luft går då åt till ett kilo (...) hur många
 2 kubikmeter luft går då åt
 3 Eva: ja men [om då ä co2]
 4 Nils: [ja om dom] pressar in ett i en en i ett bildäck eller (..) där är då
 5 ju kilo
 6 Ola: ja men då ä tryck
 7 Per: o ja-a
 8 Nils: då ä tryck ja
 9 Lars: då ä inte vikten
 10 Nils: inte vikten nä då ä sant (...)
 11 Lisa: då där va egendomligt faktiskt
 12 Anna: då får vi hem o studera en i natt
 13 ?: he he
 14 Jon: då ä fel skrivet
 15 Eva: då ä två syre molekyler
 16 Lars: ja då tror ja inte ä fel men vi förstår inte hur dom

Andra gången Evas deltagande försvåras hamnar hennes yttrande (rad 15) i kläm mellan två andra yttranden. Hon förefaller utgå från att det finns ett utrymme då hon kan yttra sig. Hon kan inte förutse att Lars (rad 16) ska svara på Jons (rad 14) yttrande. Då Lars inte har noterat Evas yttrande får hon träda tillbaka igen. Eva tycks utgå från att Jon och Lars är färdiga med sitt meningsutbyte. Lars och Jons meningsutbyte ska ses mot bakgrund av att de förde ett liknade resonemang strax före den situation som samtalsutdraget visar. Lars kan ses agera med respekt gentemot Jon då han lyssnar till och svarar honom. Samtidigt visar han inte Eva respekt i och med att han hindrar hennes yttrande. Även Evas agerande att tränga sig mellan torde kunna ses som ett inslag av att inte visa respekt.

Detta samordningsproblem antyder den komplexitet som finns i ett samtal. Deltagarna gör val när de tror att det passar att yttra sig. Konsekvenserna av dessa val syns i andra deltagares handlande. I en sådan situation är det svårt att tolka vad respekt är, liksom att förstå om det är ett jämlikt samtal även om någon till synes hamnar i kläm. Kanske kan det ses som ett exempel på hur någons röst exkluderas (Young 2000) om än tillfälligt. Att Eva har svårt att komma fram kanske kan tolkas som en situation med en ojämlig kommunikation (Benhabib 1996). Samtidigt kan det tolkas som att hon visar andras yttrande och meningsutbyten respekt genom att ge dem en chans att höras.

Samordningsproblem: det uppstår parallella samtal

Samordningsproblemet som beskrivs nedan orsakas av parallella samtal. Parallella samtal innehåller ett centralt samtal och ett sidosamtal. Med centralt samtal syftas på det samtal som ska vara tillgängligt för samtliga deltagare. Sidosamtal är samtal som enskilda deltagare initierar och för med en annan deltagare parallellt med det centrala samtalet. Samordningsproblemet rör de åhörande deltagarnas situation. Dels handlar det om vilket samtal de ska lyssna till, dels kan sidosamtalets röster göra det svårt att höra det centrala samtalet.

- 1 Lisa: ja fö- alla översvämningar [var kommer varför blir då så mycket just nu]
 2 (TILL ANNA)
 3 Lars: [vattenresurser att då blir ökade
 4 medeltemperaturen] [att då blir mer stormar]
 5 Anna: [ja då har (ja undrat) mej också] (TILL LISA)
 6 Per: äh
 7 Lars: »o[stormarmä översvämning][ar o stormar o][nederbörd] (TILL NILS)
 8 Lisa: [ja så vansinnigt överallt] (TILL ANNA)
 9 Anna: [eller också]
 10 ?: [ja]
 11 Anna: eller också [hörde man inte talas om då förut] (TILL LISA)
 12 Nils: [nederbördsområdena dom][kan (.) tar andra vägar]
 13 (TILL LARS)
 14 Lisa: [nämen nu ä då ju så att] [om (XX)]
 15 (TILL ANNA)
 16 Lars: [ja-a då måste ju va då] (.) [vindarna påverkar ju vindarna på
 17 nått vis vet du] (TILL NILS)

Exemplet ovan visar hur cirkeldeltagare talar med varandra i olika meningsutbyten. Lisa och Anna för ett samtal medan Lars och Nils för ett annat. Om respekt betraktas i termer av att lyssna till någon annan (Englund 2004) så skapar dessa samtal problem. De som är aktiva i sidosamtal ignorerar för en stund det centrala samtalet. Det kan ses

som ett uttryck för att de inte visar de andra i samtalet respekt. Dessutom medför sidosamtalen att de som för tillfället har en åhörarroll får två meningsutbyten att förhålla sig till. Samtidigt kan sidosamtalen ses ur ett jämlikhetsperspektiv. Det är ett uttryck för att fler har och får möjlighet att yttra sig. Med andra ord får fler möjlighet att delge andra sina synpunkter. Sidosamtalen är temporära. Det understryker att principen om att en röst i taget ska höras har en disciplinerande kraft. Tanken om det centrala samtalets existens är således alltid närvarande, och de som är involverade i sidosamtal vet att de måste sluta.

Samordningsproblem: offentlig och privat kommunikation

Ytterligare en typ av samordningsproblem består av något jag kallar för offentlig och privat kommunikation. Med offentlig kommunikation avses den typ av kommunikation som förordas i de deliberativa teorierna, nämligen en kommunikation vars innehåll är tillgängligt för samtliga närvarande. Den privata kommunikation som observerades nämns inte i teorierna. När (en del av) kommunikationen endast är tillgänglig för ett fåtal är den i sig ett uttryck för en situation som inte är jämlik. Åtskillnaden mellan en offentlig och en privat kommunikation innebär samtidigt ett uppmärksammande av att meningsproduktion sker i parallella meningsutbyten. I samtalsutdraget nedan visas detta genom tre meningsutbyten. Det första meningsutbytet sker mellan Inga och Lars (rad 1–16). Detta är ett exempel på en offentlig kommunikation då det är det enda meningsutbytet som just då sker i samtalet.

- 1 Inga: då ä så mycke tra[fik nu för tin dä va dä ju inte förr]
 2 Lars: [men dä skulle bli mycke mindre]
 3 Inga: ja[-a fö-]
 4 Lars: [ja om]
 5 Inga: »om alla cykla ja (.)
 6 Lars: ja
 7 Inga: men för [döm som cyklar ä dä ju så mycke] trafik [o så (XX)]
 8 Jon?: [(XXX)]
 9 Lars: [dom
 10 ursäktar sej mä att dom törs inte för att dä [ä så] mycke bilar men
 11 Inga: [nä:e]
 12
 13 Inga: nä just dä
 14 Jon: ja-a
 15 Lars: men håll[ler man på o resonerar så då är]man (..) [som han sa sur
 16 invändigt där]
 17 Inga: [dä ä många som inte (törs dä)]
 18 Lisa: [men så kommer
 19 snön o så] dä går ju inte [att cykla] dä
 20 Anna: [ja-a]

- 21 Lars (..) är man negativ (.) då resonerar man på fel sätt
 22 (OLA RESER SIG UPP OCH GÅR UR LOKALEN)
 23 Inga?: (fnissar)
 24 Anna: ja, man kan ju inte ge sej ut o cykla i snöstorm
 25 Per: [ja:a]
 26 Lisa: nä då kan man inte
 27 Per: nä (...)
 28 Jon: nä

Meningsutbytet mellan Inga och Lars får, trots att det är en offentlig kommunikation, en privat karaktär genom sättet det förs på. Trots att deras meningsutbyte består av yttranden som överlappar varandra förstår de det den andra säger och är på väg att säga. Dessa två deltagare är tätt engagerade i detta utbyte som sker på ett sätt som stänger andra ute. Övriga deltagare kan ha svårt att ta del av och överväga deras argument. Frågan är om de visar de andra i samtalet respekt genom att resonera på detta sätt.

Det andra meningsutbytet som sker mellan Lisa och Anna (rad 18–20) kännetecknas av en privat kommunikation. Det inleds med att Lisa initierar ett sidosamtal (rad 18). Hon yttrar sig trots att det inte finns någon möjlighet för henne att nå det centrala samtalet. Att välja att tala trots att hon inte kommer fram innebär att hon inte respekterar principen om att en röst i taget ska höras. Trots att Anna respekteras Lisas yttrande och lyssnar till det torde även hon åsidosätta respekten för de andras möjlighet att lyssna. Samtidigt finns det ändå ett inslag av jämlikhet i detta då det visar att ytterligare röster kan komma fram.

Det tredje meningsutbytet börjar när Anna riktar sig till Lars (rad 24). När hon gör det bryter hon Lars utbyte med Inga. Han tvingas rikta sin uppmärksamhet mot något annat i samtalet. Anna visar därmed inte det pågående meningsutbytet respekt. Samtidigt görs innehållet i Annas och Lisas meningsutbyte publikt. Det kan ses som ett uttryck för att samtalet är jämlikt då alla kan komma fram med sina yttranden.

Diskussion

Samordningsproblemen som har beskrivits i denna artikel fäster uppmärksamhet vid kommunikationens mikronivå. Där skapas villkor för deltagares möjlighet att delta i samtalet. Samordningsproblem visar en komplexitet i samtalet som gör att man kan undra hur relationen ser ut mellan jämlikhet och respekt. En svårighet som har antytts är att det är svårt att veta när någon ska yttra sig eller när någons yttrande är avslutat. I vissa situationer kan exempelvis deltagare å ena sidan

tyckas åsidosätta tankar om jämlikhet och respekt, men samtidigt kan samma situation tolkas som ett uttryck för jämlikhet och respekt. En empirisk utgångspunkt ger på detta sätt upphov till att pröva tolkningar av teoretiska antaganden liksom av empiriska samtalskeden. Beträffande begreppen framträder de som relativa. Därmed finns möjlighet att förstå situationer på olika sätt. Det heter ofta att deliberativ kommunikation är ett jämlikt samtal där deltagare visar varandra respekt (Benhabib 1996). En undran är hur relationen mellan dessa begrepp är. Har något begrepp företräde framför det andra? Kan begreppen finnas i olika hög grad? Relationen mellan begreppen är intressant då den fäster uppmärksamhet på de särskilda kvaliteter som ett samtal med deliberativ kommunikation uppges ha.

Kanske kan man tolka samordningsproblem som en slags störning i det ideala samtalet. I vissa teorier framhålls att demokratiska deliberationer har en god kommunikativ rationalitet om processerna är icke-tvingande, ostörda och genomförda av kompetenta aktörer påverkar den (Dryzek 1995). Samordningsproblemen kan ses som störningar vilka försvårar deltagarnas agerande, då de inte vet när det passar att yttra sig. Samtidigt kan de ses som en akilleshäla för flerpartssamtal. Emellanåt framstår det som att de deliberativa teorierna glömer bort flerpartssamtalet. Påtagligt är det när Habermas talaktsteori exemplifieras. Exempelen som visar hur talakter och giltighetsprövandet fungerar består av dyader (Habermas 1996, Roth 2004). Då dessa exempel syftar till att beskriva förståelse av yttranden missas flerpartssamtalets komplexitet. Situationerna som samordningsproblem försätter deltagarna i finns inte i dessa beskrivningar. På samma gång kan man alltså tolka situationerna där samordningsproblem ingår i på flera sätt. De kan båda ses som jämlika och icke-jämlika liksom att deltagare både visar och inte visar varandra respekt. Att avfärda samordningsproblem som störningar av ondo är inte adekvat då de även ger deltagare möjlighet att komma fram med yttranden. Möjligtvis innebär det att deltagarna får avgöra vad de upplever som icke-jämlikt och som att inte visa respekt. Kanske kan Seyla Benhabibs (1996) tanke om deltagares rätt att yttra sig metakommunikativt ses som ett argument med en empirisk medvetenhet om att flerpartssamtals komplexitet medför problem för teoriens ideal. Möjligtvis öppnar det för relativa tolkningar av begreppen.

En annan sida i samordningsproblem är att de rymmer en maktspekt. Deltagare som agera på sätt som bryter mot att en röst i taget ska höras ger sig själva makt att ta talutrymme på bekostnad av andras möjlighet att yttra sig. (Candela 1998, Thornborrow 2002). Resultatet blir ett samtal där deltagare marginaliseras om än tillfälligt och i perioder (Kadlec & Friedman 2007). Samtidigt finns ett accepterande

drag i det studerade cirkelsamtalet för sådana situationer. Deltagarna förefaller acceptera en tillfällig marginalisering i kommunikationen. Att å ena sidan åsidosätta respekten för andras möjlighet att yttra sig bidrar samtidigt till att jämlikheten i samtalet urholkas. Men om man å den andra sidan betänker att alla har möjlighet att ta talutrymme torde samtalet i någon mening kunna ses som jämlikt. Det finns därmed en slags medvetenhet om hur man kan agera i samtalet. Frågan är om en sådan tolkning av företeelsen jämlikhet sanktionerar att respekt för andras försök att yttra sig åsidosätts.

Referenser

- Benhabib, Seyla (1996): Toward a deliberative model of democratic legitimacy. I Seyla Benhabib, red: *Democracy and Difference. Contesting the Boundaries of the Political*, s 67–94. New Jersey: Princeton University Press.
- Benhabib, Seyla (2004): *Jämlikhet och mångfald. Demokrati och medborgarskap i en global tidsålder*. Göteborg: Daidalos.
- Bächtiger, André; Steenbergen, Marco R & Niemeyer, Simon (2007): Deliberative democracy: An introduction. *Swiss Political Science Review*, 13(4), s 485–496.
- Candela, Antonia (1998): Students' power in classroom discourse. *Linguistics and Education*, 10(2), s 139–163.
- Carleheden, Mikael (1996): *Det andra moderna. Om Jürgen Habermas och den samhällsteoretiska diskursen om det moderna*. Göteborg: Daidalos.
- Dryzek, John S. (1995): Political and ecological communication. *Environmental Politics*, 4(4), s 13–31.
- Dryzek, John S. (2000): *Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations*. Oxford: Oxford University Press.
- Englund, Tomas (2004): Deliberativa samtal i ljuset av deliberativ demokrati. I Rune Premfors & Klas Röth, red: *Deliberativ demokrati*, s 57–76. Lund: Studentlitteratur.
- Gastil, John (2004): Adult civic education through the National Issues Forums: A study of how adults develop civic skills and dispositions through public deliberation. *Adult Education Quarterly*, 54(4), s 308–328.
- Gougoulakis, Petros (2006): *Bildning och lärande*. Stockholm: Arbetarnas Bildningsförbund.
- Gupte, Manjusha & Bartlett, Robert V. (2007): Necessary preconditions for deliberative environmental democracy? Challenging the modernity bias of current theory. *Global Environmental Politics*, 7(3), s 94–106.

- Habermas, Jürgen (1996): *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, Jürgen (2003): *Truth and Justification*. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, Jürgen (1995): *Diskurs, rätt och demokrati*. Göteborg: Daidalos. [Politisk-filosofiska texter i urval av E. O Eriksen och A. Molander]
- Hammersley, Martyn (2003): Conversation analysis and discourse paradigms? *Discourse and Society*, 14(6), s 751–781.
- ten Have, Paul (1999): *Doing Conversation Analysis: A Practical Guide*. London: Sage.
- Humphrey, Mathew & Stears, Marc (2006): Animal rights protest and the challenge to deliberative democracy. *Economy and Society*, 35(3), s 400–422.
- Johnston Conover, Pamela; Searing, Donald D. & Crewe, Ivor M. (2002): The deliberative potential of political Discussion. *British Journal of Political Science*, 32(1), s 21–62.
- Kadlec, Alison & Friedman, Will (2007): Deliberative democracy and the problem of power. *Journal of Public Deliberation*, 3(1), artikel 8.
- Larsson, Staffan (2001): Seven aspects of democracy as related to study circles. *International Journal of Lifelong Education*, 20(3), s 199–217.
- Luskin, Robert C.; Fishkin, James S. & Jowell, Roger (2002): Considered opinions: Deliberative polling in Britain. *British Journal of Political Science*, 32(3), s 455–487.
- Lundberg, Martin (2008): *Överläggningar om hållbar utveckling – en studie av studiecirkelsamtal*. Linköping: Linköpings universitet.
- Mansbridge, Jane; Hartz-Karp, Janette; Amengual, Matthew & Gastil, John (2006): Norms of deliberation: An inductive study. *Journal of Public Deliberation*, 2(1), artikel 7.
- McBride, Cillian (2003): Consensus, legitimacy, and the exercise of judgement in political deliberation. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 6(3), s 104–128.
- McCoy, Martha L. & Scully, Patrick L. (2002): Deliberative democracy to expand civic engagement: What kind of talk does democracy need? *National Civic Review*, 91(2), s 117–135.
- Medearis, John (2005): Social movements and deliberative democratic theory. *British Journal of Political Science*, 35(1), s 53–75.
- Mouffe, Chantal (1999): Deliberative democracy or agonistic pluralism. *Social Research*, 66(3), s 745–758.

- Premfors, Rune & Roth, Klas (2004): En demokratisyn och ett forskningsfält. I Rune Premfors & Klas Roth, red: *Deliberativ demokrati*, s 7–22. Lund: Studentlitteratur.
- Psathas, George (1995): *Conversation Analysis: The Study of Talk-in-Interaction*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Rehg, William (1997): Reason and rhetoric in Habermas's theory of argumentation. I W. Jost & M. Hyde, red: *Rhetoric and Hermeneutics in Our Time*. New Haven: Yale.
- Roth, Klas (2004): Deliberativ pedagogik och deliberativa samtal som värderingsprocedur. I Rune Premfors & Klas Roth, red: *Deliberativ demokrati*, s 77–113. Lund: Studentlitteratur.
- Ryfe, David M. (2005): Does deliberative democracy work? *Annual Review of Political Science*, 8, s 49–71.
- Ryfe, David M. (2006): Narrative and deliberation in small group forums. *Journal of Applied Communication Research*, 34(1), s 72–93.
- Ryfe, David M. (2007): Toward a sociology of deliberation. *Journal of Public Deliberation*, 3(1), artikel 7.
- Sanders, Lynn M. (1997): Against deliberation. *Political Theory*, 25(3), s 347–376.
- Schegloff, Emanuel A. (1997): Whose text? Whose context? *Discourse & Society*, 8(2), s 165–187.
- Scully, Patrick L. & McCoy, Martha L. (2005): Study circles: Deliberations as the cornerstone of deliberative democracy. I J. Gastil & P. Levine, red: *The Deliberative Democracy Handbook*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Steiner, Jurg; Bächtiger, André; Spörndli, Marcus & Steenbergen, Marco (2004): *Deliberative Politics in Action: Analysing Parliamentary Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sundgren, Gunnar (1999): Folkbildning – från jämlikhet till frihet. I Erik Amnå, red: *Civilsamhället*, SOU 1999:84. Stockholm: Fakta Info Direkt.
- Säljö, Roger (2001): Bildande samtal och informationstekniska revolutioner i människans historia. I L-E Axelsson, K. Bodin, T. Persson & I. Svensson, red: *folkbildning.net - en antologi om folkbildningen och det flexibla lärandet*. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Thornborrow, Joanna (2002): *Power Talk: Language and Interaction in Institutional Discourse*. Harlow: Longman.
- Young, Iris Marion (1997): *Intersecting Voices: Dilemmas of Gender, Political Philosophy, and Policy*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Young, Iris Marion (2000): *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press.